

בענין קדושת התשיעי והאחד עשר של מעשר בהמה

המשנה בבכורות (ס.) קובעת שאם "קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי, שלשתן מקודשין. התשיעי נאכל במומו והעשירי מעשר והאחד עשר קרב שלמים." במבט ראשון הדין הזה מאד מפתיע, משום שהיינו סבורים שקדושת מעשר בהמה תחול רק על הבהמה העשירית בלבד. מה מאפשר לה לחול גם על התשיעי והאחד עשר למנין? בנוסף לזה, אם הקדושה אכן חלה, יש לשאול מה גורם לה לחול בחלויות כל כך שונות – כמו שאומרת המשנה "התשיעי נאכל במומו והעשירי מעשר והאחד עשר קרב שלמים"? ולכן, גם יש לעיין מה בדיוק הוא היחס בין קדושת העשירי לקדושת התשיעי והאחד עשר, הן לגבי חלות הקדושה והן לגבי תהליך ההקדשה.

א. מקור

הגמרא (ס:) מבססת הדין במשנה על המקור "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קדש" (ויקרא כז:לב). הבנה מחודדת במקור הדין יכול להאיר על אופי קדושת התשיעי והאחד עשר. איזה מלה בפסוק בדיוק נדרשת בדרשה זו?

רש"י בנזיר (לב. סד"ה אמרו להם) מוסיף ביטוי לציטוט הפסוק שבגמרא - "ת"ל וכל מעשר בקר וצאן וגו' העשירי יהיה קדש, עשירי לרבות את כולן."¹ מדבריו משמע שהמלה "עשירי" היא המקור לקדושת התשיעי והאחד עשר. נראה שהסברא היא שבקריאת התשיעי והאחד עשר בשם עשירי אדם מייצג אותם כאילו הם העשירי. התשיעי היא עשירי מוקדמת, אבל היא עשירי ממש. והאחד עשר היא עשירי מאוחרת, אבל גם

---

¹ ע' שם בב"ח אות ב' שמוחק את תיבת "עשירי" מהדרשה.

היא מוגדרת ומייצגת כהבהמה העשירית ממש. ולפיכך, ניתן לחול עליהם קדושת מעשר בהמה. לעומת זאת, רש"י בבכורות (ס: ד"ה וכל) ממקד על תחילת הפסוק "וכל מעשר – משמע בין שקראו הוא עשירי בין שהיה עשירי למנין ולא קראו עשירי". כלומר, שלשתן מקודשים מכיון שיש דרכים שונים להיות העשירי, או שהבהמה תהיה העשירי או שהבעל קרא לה עשירי. בין כך או בין כך בסופו של דבר שלשתן הן העשירי באיזה מדה ושני הדרכים כלולים באותו מונח בפסוק "וכל מעשר".² אז למרות שרש"י בבכורות ממקד על מילה אחרת בפסוק, לכאורה הסברא היא זהה למה שהקדמנו.

התורת כהנים (בחוקתי יג:ב) דורשת את הדין של משנתנו מהמילים "העשירי יהיה". פ"י הראב"ד על התו"כ יש שני הסברים – אחד מהם מסביר ש"כל מעשר בקר" הוא ריבוי, בדומה לרש"י בבכורות. פ"י השני הראב"ד מסביר ש"העשירי יהיה קדש – יהיה קדש ריבה". לפי הראב"ד, בפירוש השני, המונח עשירי מתייחס אך ורק לבהמת העשירי, אלא ש"יהיה קדש" הוא ריבוי גם לתשיעי ואחד עשר. בניגוד לשיטת רש"י, הראב"ד סובר שקדושת הט' והי"א אינה נובעת ממעמדם כעשירי מוקדמת או מאוחרת. יש רק בהמה עשירי אחד, והיא העשירי בבהמות. רק החידוש של "יהיה קדש" הוא שקדושת מעשר היא יותר מורחבת מעבר לבהמה העשירית. ניתן להסביר את זה בשני דרכים – (1) הט' והי"א מכירים בעובדא שרק העשירי הוא מעשר, אלא שבקריאת שם עשירי עליהם הבעל יכול להרחיב ולהמשיך את קדושת העשירי גם עליהם. או (2) שהקריאת שם לחוד היא מקדשת אותם לעצמם בלי יחס לעשירי. החי' של "יהיה קדש" הוא שקריאת שם עשירי נחשבת כקריאת שם קרבן בפנ"ע שמקדשת את הט' והי"א בלי קשר לקדושת העשירי. הבנה זו בדרשת תורת כהנים היא יותר מבוארת בדברי הגר"א שם, שמבאר ש"העשירי" קדוש כל מקום שיהיה עשירי, אפילו בלי קריאת שם. ו"יהיה קדש" בא לרבות שכל מקום שנקרא שמו עשירי (אפילו שאינו עשירי) ג"כ קדוש.

² לפי רש"י קדושת העשירי וקדושת התשיעי והאחד עשר שניהם נרמזים באותו מלה בפסוק – "וכל מעשר". ובגלל זאת, ניתן להבין שיש לשלשתן אופי דומה. בניגוד לזאת, רגמ"ה מפרש הדרשה כריבוי רק לתשיעי והאחד עשר – "וכל מעשר, לרבות כל שקרא עליו שם מעשר", ואינו מזכיר קדושת העשירי בהקשר זה.

ב. ח' וי"ב

הגמרא בבכורות (ס:) מסייגת את החלות קדושה של קריאת שם עשירי רק לט' וי"א, אבל ח' וי"ב אינם קדושים אפילו אם קרא אותם בשם עשירי. "יכול שאני מרבה אף שמיני ושנים עשר – אמרת הואיל והוא קדוש וטעותו מתקדשת מה הוא אינו מקודש אלא בסמוך אף טעותו אינה מתקדשת אלא בסמוך." יש לשאול מהו אופי התנאי של סמוך לו, עד כמה הוא סביר וטבעי ולא יזה מדה הוא גזה"כ וסייג חיצוני לעצם הדין.

המשנה בנוזר (לא:) מביאה מחלוקת בין ב"ש לב"ה אם הקדש בטעות הוי הקדש או לא - ב"ש סוברים שהוא הקדש ומביאים ראיה לדבריהם מהדין של "קרא לתשיעי עשירי" שהוא מקודש, וב"ה מגיבים "לא השבט קידשו ומה אילו טעה והניח את השבט על שמיני ועל שנים עשר שמא עשה כלום אלא כתוב שקידש העשירי הוא קידש התשיעי ואת אחד עשר." כלומר, לפי בית הלל אילו יסוד הדין שלנו היה הקדשה בטעות אז הקדושה היתה אמורה לחול גם על השמיני והי"ב. העובדא שאינה ככה מוכיחה שלא השבט קידשו בטעות אלא הכתוב קידשו.

ההבנה הכי פשוטה בשיטת ב"ה היא שלא האדם הוא המקדש את הט' וי"א, אלא תהליך ההקדשה של הט' והי"א הוא שבקריאתם בשם עשירי אדם מייצג אותם כהעשירי ממש ואז הקדושה חלה מאליה. כמו שאומר רבא בבכורות (נט.) "עשירי מאליו הוא קדוש." מה שמכריח הבנה זו לפי ב"ה היא שהקדושה חלה רק על הט' וי"א ולא על הח' וי"ב. רק הבהמות הסמוכות לעשירי יכולים להיות ממש עשיריים. לפי הבנה זו הסייג שממעט הח' וי"ב הוא טבעי ונובע מיסוד ואופי תהליך ההקדשה של קריאת שם עשירי.

יש דרך אחרת בהבנת בית הלל, והיא מניחה שבית הלל בעצם מודים להבנת ב"ש. לדעתם הקדשת הט' וי"א היא אמנם הקדשה בטעות הנובע מהגברא כמו כל הקדשה דעלמא. הקדשת ט' וי"א היא קריאת שם קרבן בפנ"ע, ותהליך הקדשתם שונה לגמרי מהקדשת העשירי שחל מאליו. כאן הגברא הוא המקדיש בלי שום קשר בהיות הבהמה העשירי ממש. ומכיון שכן, היא אמורה לחול על כל הבהמות במנין. הסייג לט' וי"א מוכיח שה"כתוב קידשו", כלומר שזה גזה"כ וא"א להביא ראיה ממנו למקומות אחרים למרות שהמקרה היא בדיוק אחד של הקדשה בטעות.

ולפי ההבנה השניה הזו המיעוט של "סמוך לו" הממעט ח' ו"ב הוא גזה"כ וסייג מבחורן.

במילים אחרות, ב"ש הבינו ש"קרא לתשיעי עשירי" הוא מקרה של הקדש בטעות, והוא ראיה לכל התורה כולה שהקדש בטעות הוא הקדש. ב"ה, הסוברים שהקדש בטעות לא הוא הקדש, חולקים עליהם ויכולים להבין א' משנים – (1) סוגיתנו אינה מקרה של הקדשה בטעות. האדם פועל כאן לא כמקדיש אלא כמונה, וקריאת מספר שלו מייצג את הט' ו"א כעשיריים במנין והקדושה חלה מאליו. או (2) אמנם זה מקרה של הקדשת הגברא בטעות, אבל יש גזה"כ כאן שזה מועיל.

שתי הבנות אלו בשיטת בית הלל משתקפים בפירוש המשנה. בית הלל מגיבים – "לא השבט קידשו... אלא כתוב שקידש העשירי הוא קידש התשיעי ואת אחד עשר." הרע"ב (נזיר ה: ג) פירש את המשנה בדרך תמיהה. "לא השבט קידשו, בתמיהה! כלומר גזירת הכתוב היא דתשיעי ואחד עשר הסמוכים לעשירי השבט מקדשן אם קרא להם עשירי, ולא ילפינן מיניה בעלמא דהקדש בטעות הוא הקדש." כלומר, לפי הברטנורא השבט אכן מקדש את הט' ו"א, וזה באמת מקרה של הקדשה בטעות, אבל זה גזה"כ וא"א ללמוד ממנה.³ רש"י (שם ד"ה אמרו להם) מפרש טענת ב"ה בדרך אחרת. הוא מפרש "לא השבט קידשו" בניחותא ש"לא לכך מקודש תשיעי ואחד עשר שיהא מתקדש בשבט שעבר עליהן... ותדע שאינו מתקדש בשביל שבט." וגם התוס' (לב. ד"ה אמרו) טוענים "דמשום טעות לאו כלום אלא גזירת הכתוב היא ולא משום טעות." לפי רש"י ותוס' קדושת הט' ו"א אינה מקרה של הקדשה בטעות אלא הם קדושים מאליהם ע"פ הכתוב, כתוצאה של קריאת מספר והצגתם כעשירי ממש.⁴

³ התי"ט שם מקשה עליו מלשון המשנה. המשך המשנה "ומה אילו טעה והניח השבט" משמע שבא לדחות שהשבט אינו מקדש, שאילו היה כן היה צריך להועיל גם על הח' ו"ב. כוונת המשנה היא שהכתוב הוא המקדש ולא השבט. התי"ט נדחק בפירוש הברטנורא כדי לפרשו כפי הבנה שלו.

⁴ ומסתבר שההסבר של רש"י קשור לשיטתו שקדושת הט' והי"א נלמדת מהמילה 'עשירי' בפסוק.

הרמב"ם בפיהמ"ש מפרש שקדושת הט' וי"א נובעת מקריאת המספר עשירי אפי' בלי כל כוונה לקדש. ולכאורה, הקדושה חלה מאליו אחרי שהם מייוצגים כמספר עשירי. לפי הסברנו לעיל היה אמור להיות שח' וי"ב הם ממועטים לגמרי ומופקעים עקרונית מקדושת קריאת שם עשירי, מכיון שאין להם אפשרות להיות עשיריים ממש. אלא שהרמב"ם נותן הסבר טכני לחילוק בין ט' וי"א לח' וי"ב ברובד אומדן דעת האדם. הוא מפרש שלגבי ח' וי"ב אדם יודע שהוא שמיני ושנים עשר וא"א לטעות שהם העשירי, לעומת זאת, לגבי ט' וי"א "אפשר לטעות במנינם." כלומר מעיקר הדין היה יכול להיות שקריאת שם עשירי תועיל לח' וי"ב אילו היה אפשר לטעות שהם העשירי. לפי הרמב"ם, תיאורטי אדם יכול לייצג אפילו הח' וי"ב כעשיריים ממש בקריאת מספר עשירי עליהם. הקר"א חולק עליו, שהחילוק בין ט' וי"א לח' וי"ב היא עקרונית ולא רק בכוונת ואמדן דעת האדם, וא"א בשום אופן לקדש הח' וי"ב.

ג. טעות וכוונה

נחלקו האמוראים (נזיר לב.). לגבי קדושת ט' וי"א - ר' נחמן אמר טעותו ולא כוונתו, ר' חסדא ורבה בר רב הונא אמרי טעותו וכ"ש כוונתו. כלומר נחלקו אם הט' וי"א קדושים רק אם קרא אותם עשירי בטעות או אפילו אם קרא אותם עשירי בכוונה. מחלוקת זו יכולה להאיר ולהעמיק הבנתנו בשיטת ב"ה וגם בתהליך ההקדשה של הט' וי"א.

לפי ר' נחמן הט' וי"א קדושים רק אם קרא אותם עשירי בטעות. יכול להיות, שהסבר הדבר הוא שאם הבעל מודע שזה התשיעי כשהוא מונה אותו עשירי זה כמו חוכא וטלולא, ואין מעמד לאמירתו כלל. הקר"א מסביר - "דכיון דידע דעשירי הוא אין בדבריו כלום." אבל גם יתכן ששיטת ר' נחמן מבוססת על נקודה אחרת. כבר ביארנו שקריאת ט' וי"א בשם עשירי אמורה לייצג אותם כעשיריים באמת ולשם כך האדם צריך לסבור באמת שבהמות אלו הם העשירי.⁵

⁵ ניתן לשאול איך אפשר שאדם יטעה כ"כ שיחשוב הן בט' והן ב"א שזהו העשירי? הר' פרץ והריטב"א (עירוובין נ.) מתארים את העובדא "והוא היה מונה והולך, וטעה

ר' חסדא חולק וסובר טעותו וכ"ש כוונתו. על איזה נקודה הוא חולק? עקרונית, ר' חסדא יכול להסכים עם ר' נחמן שהט' וי"א הם אמנם עשיריים, אלא שהוא סובר שניתן להציג אותם כעשירי אפילו בכוונה. או יכול להיות שהוא חולק עקרונית, וסובר שקדושת ט' וי"א תלוי בהקדשת הגברא, וקריאת שם קרבן בפנ"ע. ואם היא מועילה בטעות מכח גזה"כ וחידוש הקרא, כ"ש שיועיל בכוונה שהיא הדין הרגילה בהקדשה. גם יתכן, שלפי ר' חסדא טעות וכוונה הם בנויים על דינים שונים - קריאת עשירי בטעות היא הצגת הט' וי"א כעשירי ממש וקדושתו חלה מאליו, וקריאת עשירי בכוונה היא הקדשת הגברא מדעת.

הגמרא מקשה על ר' נחמן, לפי שיטתו שקדושה חלה רק בטעות למה ב"ה לא הגיבו שא"א לדמות מעשר בהמה שקדושה רק בטעות ולא בכוונה להקדש שקדוש בכוונה. ר' שימי בר אשי מגיב בעד ר' נחמן שהיה אפשר לדון ק"ו – "מה מעשר שאינו קדוש בכוונה קדוש בטעות, הקדש שקדוש בכוונה לא כל שכן." הגמרא דוחה טענה זו ומקיים את קושייתה – "ולא היא דהקדש בדעתה דמריה תלי" וא"א לדון ק"ו שהקדש תחול גם בטעות. כיצד שונה מעשר מהקדש מכיון ש"הקדש בדעתיה דמריה תלי"? רש"י מסביר (לב. ד"ה דהקדש) שלעומת הקדש דתלי בדעתה דמריה, מעשר "בחושבנא תלי." כלומר, תהליך ההקדשה במעשר שונה לגמרי מהקדש - במעשר הקדושה היא תוצאה ממילא של מנין הגברא, ולכן חלה בטעות שהטעות נכנס ברובד מנין הגברא, ולא ברובד ההקדשה שחלה מאליו כתוצאה מזה. בהקדש, לעומת זאת, ההקדשה גופא היא תלוי בדעת הגברא. ולכן טעות בדעת האדם היא מקלקלת את ההקדשה עצמה.⁶

לפי שיטת ר' נחמן, מאד מסתבר שהגמרא מתכננת מע"ב, ואפילו קדושת הט' וי"א, כקדושה התלוי בחושבנא ולא בדעתה דמריה. מהו לפי ר' חסדא, הסובר שקדושת ט' וי"א חלה גם בכוונה? יכול להיות שהתמונה משתנה לגמרי, שקדושת ט' וי"א תלויה בדעתה דמריה ולכן כ"ש שתחול

וקראה לתשיעי עשירי, אמרו לו אמור תשיעי, קפץ הוא ואמר על העשירי תשיעי, חזרו ואמרו לו אמור עשירי, קפץ הוא ואמר על האחד עשר עשירי, הרי שלשתן מקודשים."

⁶ הרא"ש מסביר את החילוק בדרך אחרת. אמנם יתכן שגם מעשר בדעתה דמריה תלי, אבל "גזה"כ וחידוש הוא ולא ילפת מיניה."

בכוונה. או יכול להיות שגם לפי ר' חסדא מע"ב הוא "בחושבנא תלי", אבל ניתן לייצג ה"ט וי"א כעשירי במנין גם בכוונה. האמת היא שהב"ח באות ז' מכניס המונח "בחושבנא תלי" בשלב קודם בגמ' בתוך שיטת ר' חסדא. גם יתכן שלפי ר' חסדא יש שני דינים, אחד שפועל בתור "בחושבנא תלי" ואחד שפועל בתור "בדעתה דמריה תלי". אולי סמוכין לזה נמצא בר"י קורקוס. הרמב"ם פוסק (הל' בכורות ח:א) "בין בטעות בין בכוונה שלשתן מקודשים". הר"י קורקוס, כנראה, לא הכיר הגמ' בנוזר שעוסקת בענין זה ושאל "לא מצאתיו מבואר... ובכל מקום לא הוזכר אלא דאיתיה בטעות". האיך הרמב"ם ידע שהקדושה חלה גם בכוונה? הוא מעלה שתי אפשרויות. או שהמקור "וכל מעשר" הוא קיים בכל מקרה בלא שום תנאי או שהרמב"ם הסיק את מסקנתו מסברא - "דבטעות הוא יותר חידוש מבכוונה דבכוונה הוי כמקדישו לדעת, אבל בטעות הייתי אומר דלא מהני כיון שבטעות הוא". לפי הר"י קורקוס חלות קדושה בכוונה הוי מסברא מכיון שהיא הקדשה לדעת, וחלות קדושה בטעות היא שטעונה מקור. ויכול להיות שהחלות בטעות המבוססת על "וכל מעשר" היא דין שונה, ואינה הקדשה לדעת, אלא הצגת ה"ט וי"א כעשירי ממש ע"פ טעותו, והקדושה חלה מאליו.

ד. עקירת שם עשירי

המשנה (ס.) קובעת "זה הכלל כל שלא נעקר שם עשירי ממנו אין אחד עשר מקודש". בכדי שהי"א יכולה להתקדש, קודם כל צריכים לעקור שם עשירי מן העשירי. מה פשר תנאי זה? אפשר להציג ג' פירושים - יכול להיות שברובד של האמירה א"א להגיד עשירי פעמיים ברצף, ותהיה קריאת שם עשירי על הי"א רציני. במקרה זה קריאת מספר "עשירי" היא חוכא וטלולה. בכוון אחר, יכול להיות שתנאי עקירת שם פועל לא על רובד האמירה אלא בהתייחסות האמירה לבהמה. שהבהמה שאחרי העשירי היא ממילא אחד ולא י"א, ואם כן אין קריאת עשירי יכולה לחול על א' כמו שאינה חלה על הח'. ולכן, כדי שהבהמה אחר העשירי תהיה י"א למנין ולא א' של המנין הבא, צריכים לעקור שם עשירי מן העשירי. אבל גם יכול להיות שהצורך בעקירת שם היא יותר עקרונית - כדי שהי"א תהיה נראית כעשירי ממש, צריכים קודם כל לעקור השם עשירי מן העשירי. בלי זה א"א להציג הי"א כעשירי ממש מנגד ומאחרי העשירי

האמיתי, שכבר נכרת ונקבעת כעשירי. הבנות אלו ניתן להשפיע על מקרה חריג שבו אולי אין צורך בעקירת שם וגם על מה נחשבת ומוגדרת כעקירת שם.

(1) יציאת שנים בבת אחת – הגמרא (ס:) מביאה מחלוקת אמוראים האם יש צורך בעקירת שם עשירי גם במקרה שהעשירי והי"א יצאו בבת אחת. רבא אומר שאם "יצאו שנים בעשירי וקראן עשירי - עשירי ואחד עשר מעורבין זה בזה." במקרה זה "כל בב"א תרוייהו קא קדשי ואע"ג דלא נעקר שם עשירי הימנו." כשאמר ר' כהנא חידוש זו לר' אשי, ר' אשי שאל "והלא לא נעקר שם עשירי הימנו?" ולכן, רואים מחלוקת א' בין ר' כהנא ורבא לר' אשי אם עדיין טעונים עקירת שם כשיצאו שנים בב"א. גם יש מחלוקת שנייה ביניהם העולה מתוך השקלא וטריא בסוגיא. יש שני משפטים במשנה שקובעות צורך זו של עקירת שם עשירי, א' מנוסחת במקרה ספציפי וא' מנוסחת בכלל רווחת. מהו הצורך לשני האמירות? לפי ר' אשי הכלל בסיפא של המשנה קובעת שאפי' במקרה של ב"א עדיין טעונים עקירת שם. ברם, לפי ר' כהנא החידוש הנוסף בסיפא הוא "שיצא עשירי ולא דיבר" אינה נחשבת כעקירת שם. כלומר, יש חידוש נוסף שלא רק כשקורא לעשירי עשירי אין הי"א מוקדשת, אלא גם אם יצא העשירי ולא אמר כלום הי"א אינה מוקדשת. לכאורה, ר' אשי חולק וסובר שאין שום חידוש במקרה של "לא דיבר" מעבר לאם קרא לו עשירי בפירוש.

יש לשאול, האם שתי מחלוקות אלו – הצורך בעקירת שם כשיצאו שנים בב"א והחידוש הנוסף של יצא עשירי ולא דיבר – קשורים רק ברמה טכני בפירוש שני המקרים במשנה או האם יש קשר מהותי בין שני ענינים אלו המשתקף הבנות שונות בצורך של עקירת שם. יכול להיות שלפי ר' כהנא הצורך בעקירת שם אינה צורך עקרוני, אלא היא נותנת רמה של רציניות לקריאת שם עשירי על הי"א כדי שלא תחשב כחוכא וטלולה, כי להגיד עשירי פעמיים ברצף הוא בדיחותא בעלמא. תוצאה של הבנה זו היא שיש הי"א שיצא עשירי ולא דיבר ג"כ מועיל, אפי' בלי עקירת שם בפירוש, שמכיון שלא אמר אותו דבר פעמיים, יש רציניות לאמירה שלו. מאותו סיבה, קדושה חלה גם כשיצאו שניהם בב"א וקרא לשניהם עשירי בלי שום עקירת שם. יש כאן רק קריאת שם אחת המועיל לשניהם. אולם, לפי ר' אשי הצורך בעקירת שם הוא אחר לגמרי, והוא יותר עקרונית.

צריכים קודם כל לעקור השם עשירי מן העשירי כדי לתכנן ולייצג הי"א כמו עשירי, ובגלל זאת, בלי עקירת שם ממש ובפירוש הי"א אינה כלום. אין חידוש נוסף ב"יצא עשירי ולא דיבר" מכיון שלא עקר שם העשירי בפירושו. וכמו כן, יצאו שניהם בב"א ג"כ אינו מקודש למרות שיש כאן רק קריאת שם אחת, שא"א לתכנן הי"א כעשירי באותו רגע שהבעל מכיר וקורא לעשירי האמיתי בשם עשירי.

גם ניתן להעלות הבנה נוספת ומחודשת בחלות הקדושה כשיצאו שנים בבת אחת. יכול להיות שיש שני דינים בקדושת הי"א. כשיוצאים העשירי והי"א בזה אחר זה אז הי"א הוא קדוש כעשירי ממש בניגוד לעשירי האמיתי או בקריאת שם קרבן בפנ"ע. אבל כשיוצאים העשירי והי"א בב"א אז הם מהווים חטיבה אחת והחלות קדושה היא חלות מצורפת החל על שניהם ביחד. יש כאן עשירי מורחבת. רש"י (סא. ד"ה ולא דבר) מפרש "מגו דחייל א' חייל נמי אאיךך". יכול להיות שכוונת רש"י היא להגיד שיש כאן חלות מצורפת.⁷ ואם כן, יכול להיות ששני הדינים השונים בקדושת י"א בנויים ותלויים ביציאת שניהם בב"א לעומת בזא"ז.

הבנות אלו אמורות להשפיע על הגדרת עקירת שם, כלומר מה נחשב כעקירת שם.

(2) קריאת תשיעי פעמיים – יש שיטה בגמרא (ס:) של ר' אלעזר בר' שמעון הסוברת ש"לעולם אין אחד עשר קדוש עד שישתוק בתשיעי ויקרא לעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי". משמע מדבריו שא"א לקרוא

⁷ ובוזה ניתן להסביר פסק מוזר של הרמב"ם. בהל' בכורות ח:ד הרמב"ם פוסק – "יצאו תשיעי ועשירי כאחד בין שקרא שניהם עשירי בין שקראן תשיעי שניהם מקודשין ויאכלו במומן ואינן קרבין. וכן אם יצא עשירי ואחד עשר כאחד אם קראן עשירי הרי עשירי ואחד עשר מעורבין זה בזה והן כמו מעשר שנתערב בשלמים שיאכלו במומן כמו שביארנו בהל' פסוה"מ. הלח"מ שם מקשה שזה נגד הגמ', שאם קראן לשניהם תשיעי הדין צריך להיות עשירי וחולין מעורבים כמו בסיפא. ואולי ניתן לפרש שהתשיעי שהיא חלק מהסדר של עשר יכול להיות מצורף ומחובר לעשירי באופן שבקריאת שם לשניהם ביחד יכול לקדש שניהם. משא"כ לגבי העשירי והי"א, א"א לקדש שניהם בקריאת שם י"א. אבל עי' בפיהמ"ש של הרמב"ם (ט:ד) ששם מעלה דין זה גם לגבי העשירי והי"א – "והרי בכל הבבות הללו שניהם מקודשים ויאכלו במומן לבעלים".

לתשיעי וגם לעשירי בשם תשיעי, אלא צריך דוקא לשתוק בתשיעי. מסקנא זו גם כן עולה לקמן בסוגיא - יש ברייתא שאומרת "יצאו שנים בעשירי ולא קדם אחד מהן את חבריו וקראן עשירי, עשירי ואחד עשר מעורבין זה בזה." הגמרא מפרשת אליבא דר' אשי (הסובר שיצאו שנים בב"א עדיין יש צורך בעקירת שם) ש"הכא במאי עסקינן דקדים חד מינייהו ואפיק לרישיה וקרייה אחד עשר והדר איערוב ונפוק בהדדי וקרינהו עשירי." כלומר, שיצא א' קודם חבריו ועקר שמו בקריאת שם י"א על העשירי, ולכאורה הגמרא נקטה עקירת שם בקריאת שם י"א ולא בקריאת שם תשיעי מכיון שא"א לעקור שם בקריאת שם תשיעי פעמיים, על התשיעי ועל העשירי.

האמת היא, שיש מחלוקת ראשונים אם קריאת שם תשיעי פעמיים נחשבת כעקירת שם או לא. רש"י (ד"ה וקרייה, וגם משמע מד"ה עד שישתוק) סובר שזה נחשב כעקירת שם. לגבי הדיוק בשיטת ר' אשי, הוא כותב – "דאי קרייה תשיעי לא איצטריך למיתני דהא ודאי עקירה הוי." לעומת זאת, רש"י כת"י (ד"ה עד שישתוק) חולק שאינה נחשבת כעקירת שם "שאם קרא ט' תו לא הוי טעות אם קרא לי' ט' אלא כמאן דקרייה י'." ⁸ מהו נקודת מחלוקתם? ניתן להסביר באופן טכני שהמחלוקת היא עד כמה אמירת תשיעי פעמיים באמת נחשבת כמאן דקרייה י'. אבל יכול להיות שכולם מסכימים שקריאת שם תשיעי פעמיים היא כמאן דקרייה עשירי, והשאלה היא אם תשיעי, שהוא כמאן דקרייה עשירי, הוי עקירת שם מספקת. ויתכן שאם הצורך בעקירת שם היא כדי שהאמירה על הי"א לא תהיה כחוכא וטלולה או רק שהי"א תהיה י"א במנין ולא ראשון לסדר הבא - אז האמירה של "תשיעי" יספיק למרות שהוי כמאן דקרייה י'. אבל אם הצורך בעקירת שם הוא יותר עקרוני, כדי לשלול העשירי מהיות העשירי, אז סביר שטעונוים עקירה ודחייה בכח וחד משמעוטי ותשיעי שהיא כמאן דקרייה עשירי אינה מספקת.

(3) קריאת שם י"א – הגמרא (ס:) מביאה מחלוקת בנוגע לעקירת העשירי בשם י"א "קרא לעשירי אחד עשר ולאחד עשר עשירי אין אחד עשר קדוש דברי רבי. ר' יוסי בר יהודה אומר אחד עשר קדוש." לפי רבי

⁸ ע"ש בתד"ה עד שמביא שתי דיעות אלו בפ"י הסוגיא.

קריאת שם י"א על העשירי אינה נחשבת עקירה, וריבר"י חולק. האמת היא, ששיטת רבי היא רק במקרה שיש לו בהמות הרבה "כגון דאית ליה בהמות טובא דאמרינן חד עישורא קאמר." במקרה זה מפרשים קריאתו "אחד עשר" על העשירי כאילו אמר "עשירי, אחד." רש"י (ד"ה דאית ליה) מסביר שזה אינה פירוש אמירתו בודאי אלא "איכא למימר דבהני לא נעקר שם עשירי ממנו." לעומת זאת, רגמ"ה מתאר את זה כודאי "דודאי כי קרי לעשירי אחד עשר לאו אחד עשר ממש הוא דקאמר אלא עשירי הוא דקרי ליה." לפי רגמ"ה המחלוקת בין רבי לריבר"י היא איך לפרש אמירתו - לפי רבי, כוונתו היא ודאי אחד עישורא, ולפי ריבר"י אינו ככה. אבל לפי רש"י מהו מחלוקתם? יכול להיות שהמחלוקת היא האם יש שום חשש שזה היה כוונתו. כלומר המחלוקת היא ברובד של אומדנא. ברם, ניתן להסביר שהמחלוקת היא במקרה של אמירה שאיכא למימר דהוי עקירה ואיכא למימר דלא הוי עקירה אם זה מהוה עקירה מספקת. אם הצורך בעקירה היא מסיבות טכניות יכול להיות שכן, אבל אם הצורך הוא יותר עקרוני לכאורה היינו דרושים לעקירה ודאית ודחייה חד משמעית.

ה. שליחות

הגמרא (סא.) מביאה מחלוקת אמוראים – "איתמר האומר לשלוחו צא ועשר עלי ר' פפי משמיה דרבא אמר קרא לתשיעי עשירי קדוש ולאחד עשר עשירי אינו קדוש. ורב פפא אמר אפילו קרא לתשיעי עשירי אינו קדוש דאמר ליה לתקוני שדרתיך ולא לעותי." כולם מסכימים שבמקרה זה הי"א אינו קדוש, מחלוקתם היא רק בנוגע לקדושת התשיעי. יכול להיות שהמחלוקת בין ר' פפי לר' פפא בנוגע לקדושת הט' היא איך מעריכים תשיעי שיש לה קדושת עשירי. דינה של התשיעי הוא ליאכל במומו לבעלים, ויש לשאול אם המתנה למום והאיסור גיזה ועבודה בינתיים נחשבים כהפסד או לא. אם זה נחשב כהפסד אז השליחות בטילה, ואם לא נחשב כהפסד השליחות קיימת. או בכיוון קצת שונה אולי נחלקו מהו רמת ההפסד הנדרשת כדי לבטל השליחות. רש"י (ד"ה קרא) מסביר שיטת ר' פפי שהתשיעי קדוש – "דלא מפסיד ליה כלל ואוכלו במומו," אבל יש חילוק בין הט' לי"א מכיון שהי"א קרב שלמים והחזה ושוק ניתן לכהן, ששם יש הפסד לבעלים. ולכן, אפילו לפי ר' פפי, הי"א אינו קדוש. לפי ר' פפא גם התשיעי אינו קדוש מכיון שיש הפסד - "והיינו עיוות

שצריך לו להמתין עד שתומם ועוד שאסור לגזזה ולעבוד בה" (ד"ה ולא לעוותי). כלומר, כולם מסכימים ששליחות תלויה בהפסד, ורק חולקים מה נחשב הפסד.

תוס' (ד"ה לתשיעי) מוסיפים דעה אחרת הסוברת שהחילוק בין הט' ל"א הוא שעת גמר השליחות. קודם יציאת העשירי הוא עדיין שליח, ולכן קריאתו חלה על הט', אבל "משעה שיצא עשירי עבדיה לשליחותיה דעשירי מאליו קדוש". כלומר, עקרונית, קדושה היה אמורה לחול הן על הט' והן על הי"א אע"פ שיש הפסד, לולי גמר שליחותו אחרי יציאת העשירי. אלא מכיון שאין לו עוד מעמד כשליח א"א לשליח לקרוא שם עשירי על הי"א. לאור זאת, ניתן להסביר המחלוקת בין ר' פפא לר' פפי בכיון אחר – מחלוקתם היא מה היחס בין תהליך הקדשת הט' והי"א לתהליך הקדשת העשירי. עד כמה טעות השליח מגדיר אחרת מה שהוא עושה בפועל ממה שנמנה לעשות. ולפי זה, ר' פפי סובר שבעיקרון תהליך ההקדשה של הט' והי"א היא זהה לעשירי ולכן מעשי השליח היו נכללים במינויו. בשניהם יש קריאת מספר ומנין עשירי הן על העשירי האמיתי והן על העשירי המיוצג. אבל, מסיבה טכנית, נגמרה שליחותו קודם יציאת הי"א. ר' פפא חולק, לפי שיטתו התהליך הוא שונה לגמרי. בנוגע לעשירי יש קריאת מספר הגורם לקדושה לחול מאליו, כפי שביארנו בחושבנא תלי, אבל בנוגע לט' וי"א יש הקדשת הגברא. מכיון שמעשה השליח ותהליך הקדשתו שונה מהמינוי זה אינו נכלל במינויו, והט' וי"א אינם קדושים. ואולי זהו כוונת הגמרא כשמחלקת בין טעות שליח במע"ב לבין טעות שליח בתרומה. "התם כיון דאיכא דתרים בעין יפה ואיכא דתרים בעין רעה אמר להני אמדתיך הכא טעותא היא אמר לא איבעי לך למיטעי". כלומר, בתרומה מה שהשליח פעל הוא דרך הפרשת תרומה רגילה ומוכרת ולכן פעולתו עדיין מוגדרת כהפרשת תרומה, אבל במע"ב זה טעות מכיון שבשום אופן אין זה התהליך של הפרשת מע"ב.

ו. חילוק בין קדושת הט' לקדושת הי"א

אם ההסבר בדברי תוס' נכון, אולי ניתן להעלות חילוק אחר בין החלות קדושה בט' לאי-חלות קדושה בי"א לפי שיטת ר' פפי. לפי תוס', עקרונית שניהם זהים, וקדושה אמורה לחול על שניהם, אלא ששליחותו כבר נגמרת ביציאת העשירי. אבל, יכול להיות שהחילוק ביניהם הוא יותר

עקרונית. התשיעי הוא חלק מן הסדר של עשרה ולכן קריאת שם עשירי עליו נותן לו מעמד כעשירי ממש ולכן תהליך ההקדשה שלו הוא שקדושה חלה מאליו, כמו לגבי העשירי האמיתי. לעומת זאת, הי"א הוא חוץ לסדר עשרה ולכן קריאת שם עשירי עליו פועלת בדרך שונה - הקדשת הי"א היא הקדשת קרבן בפנ"ע ע"י הגברא. ולכן בנוגע לשליחות, קריאת שם עשירי על הט' תחול מכיון שהתהליך זהה למה שנעשה שליח עליו, אבל קריאת שם עשירי על הי"א אינה חלה מכיון שתהליך הקדשתה אינה דומה לשל עשירי.

הבנה זו המחלקת בין הקדשת הט' לי"א יעזור לנו בהבנת שיטת ר' שמעון ב"ר יהודה. הגמרא (נט.). מביאה ברייתא העוסקת בעקירת שם עשירי מן העשירי כדי לאפשר חלות קדושה על הט'. "דתניא ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש אף התשיעי אינו קדוש אלא א"כ נעקר שם עשירי הימנו, והדין נותן ומה אחד עשר שהוא עושה קדושה ליקרב אינו קדוש אלא א"כ נעקר שם עשירי הימנו, תשיעי שאינו עושה קדושה ליקרב אינו דין שאם נעקר שם עשירי הימנו אין אי לא לא". כלומר, לפי רשב"י יש ק"ו שצריך עקירת שם בעד הט'. והחכמים חולקים, וסבורים שרק הי"א טעון עקירת שם מן העשירי ולא התשיעי. מהו סברת רשב"א? למה קדושה שאינה ליקרב טעונה עקירת שם עוד יותר מקדושה ליקרב? לפי רש"י (נט. ד"ה ליקרב, תשיעי) זה רק ענין של קולא וחומרא - אם קדושה חמורה (קדושה ליקרב) צריכה עקירת שם, כש"כ קדושה קלה שאינה "אלא קדוש להא מילתא גרידה דאינו נאכל אלא במומו." אבל לפי הבנתנו ניתן לפרש רשב"י בדרך אחרת. אם קדושה ליקרב שהיא הקדשת קרבן בפנ"ע ע"י הגברא אבל אינה עשירי ממש, ולמרות זאת צריכה עקירת שם, אז קדושה שאינה ליקרב שהיא קדושת הט' שהוא קדוש כעשירי ממש כש"כ שצריכה עקירת שם כדי לתכנן אותו כעשירי ממש! כלומר, הצורך בעקירת שם הוא מסיבה יותר עקרונית לגבי הט' מהי"א, בגלל דמיונה לעשירי.⁹

⁹ עדיין צריכים לבאר מנין לנו שקדושת הקרבה קשורה ותלויה בהקדשת הגברא לעומת קדושת הגוף בסיסית שאינה ליקרב שהיא חלה מאליו ע"י מנין עשירי. ונחזור לזה בהמשך.

יש ענין נוסף שג"כ יכול לשקף החילוק בין הקדשת התשיעי ל"א, והוא שיטת הנצי"ב בענין מילי. יש שיטה של המהרי"ט שא"א למנות שליח להקדיש מכיון שהקדשה הוי מילי, ומילי לא מימסרן לשליח. יש שהקשו עליו מהסוגיא של "האומר לשלוחו צא ועשר עלי" (סא). שרואים שמה בסוגיא שניתן למנות שליח כדי לקדש מע"ב. המנ"ח (ש: טו) מתרץ שאין ממע"ב גופא שום הוכחה "דאינו ע"י דיבור", וכמו שתארו "דעשירי מאליו קדיש וכן הוא גזה"כ דבמנין העשירי הוא קדוש ולא ע"י אמירתו." ברם, ניתן להביא ראיה נגד המהרי"ט מקדושת ט' ו"א. כל המחלוקת בסוגיא (סא). היא במקרה שלא מינה שליח בפירוש לקרוא לט' ולי"א עשירי, אבל אם ימנה שליח בפירוש להקדיש הט' ו"א זה כן יועיל. מעובדא זו ניתן להוכיח שהקדשה יכול להמסר לשליח שקדושת ט' ו"א היא "רק על ידי דיבורו." כלומר, לפי המנ"ח יש חילוק יסודי בין הקדשת העשירי שהיא גזה"כ וקדושה מאליו להקדשת הט' והי"א שהיא ע"י דיבור הבעל. מאד מעניין שהנצי"ב (מרומה שדה סא. ד"ה איתמר) רק טוען על המהרי"ט מקדושת הי"א – "דא"כ איך יכול לעשות אחד עשר לשלמים על ידי שליח, ולא מקדושת הט'. לפי הנצי"ב אולי א"א להסיק ששליח יכול להקדיש מהקדשת הט' מכיון שהיא זהה בתהליך הקדשתה לעשירי, ובשניהם הקדושה חלה מאליה.

עם יסוד זה ניתן גם לתרץ קושיית הרשב"א בסוגיא בחולין (קטו:). הגמרא בחולין דנה בדין ראשית הגז בבהמה טריפה - אם מדמים ראשית הגז למע"ב, טריפה צריכה להיות פטורה, אולם אם מדמים אותה לבכור, טריפה צריכה להיות חייבת כמו בכור טריפה שהוא קדוש. הגמרא מנסה להשוות ראשית הגז לשניהם. אחד מהדברים שהוא מיוחד בנוגע למע"ב לעומת בכור וראשית הגז הוא הענין של "בפני". לפי רש"י מדובר בהדין של בפני הבית - בכור וגז נוהגים בזה"ז לעומת מע"ב הנוהג רק בפני הבית. תוס' (ד"ה לפני) חולקים שפטור מע"ב בזה"ז הוא רק מדרבנן, והנדרן בגמ' הוא ברובד הדאורייתא. גירסתם בגמרא היא "לפני" והדין הוא "שמעשר מקודש לפניו ולאחריו משא"כ בבכור וראשית הגז." הרשב"א (ד"ה ה"ג) מקשה על שיטת תוס', שאם הדין המדובר הוא שמע"ב מקודש לפניו ולאחריו גירסת הגמ' אמורה להיות "לפני ולאחריו" - למה הגמרא ממקדת על התשיעי דוקא? ניתן לתרץ שהגמרא משתמשת בדין קדושת לפניו כדי להראות את הייחודיות של מע"ב עצמה ולכן

קדושת התשיעי מדגישה נקודה זו יותר מקדושת י"א מכיון שתהליך הקדשת הט' הוא זהה להקדשת העשירי.

ז. רמות שונות בקדושת מעשר בהמה

כשאנו מדמים התשיעי לי"א זה לא רק שתהליך ההקדשה שונה א' מהשני, אלא יותר מזה כל דיניהם שונים. המשנה (ס.) קובעת שהתשיעי נאכל במומו והי"א קרב שלמים. אם קדושה אמנם חלה מפני מה היא חלה בצורה כל כך שונה ומפוזרת. מה עומד מאחורי השוני גם בחלות הקדושה בט' וי"א? ועוד, האם החלויות קדושה של הט' והי"א יכול להעמיק הבנה ולהאיר על האופי של קדושת מע"ב של העשירי עצמה?

יש כמה סוגיות ומקורות העוסקות בקדושת מעשר בהמה שמשמע מהם שיש חילוק איכותי בין רמות שונות של קדושה בתוך העשירי עצמה. הרמב"ם פוסק (הל' בכורות ח:ח) ע"פ הסוגיא בנט. שעשירי שנשאר בדיר קדוש "אע"פ שלא יצא ולא ביררו, שהעשירי מאליו יתקדש". ברם, למרות שהעשירי קדוש מאליו הרמב"ם משתמש בביטוי "קידש" או "מקדש" לגבי הבעל שבע פעמים. בפ"ז:א, ז:ט, ח:ב, פעמיים בח:ה, ח:ט, ובח:י"ד. ומשמע מלשון הרמב"ם כאילו הבעל הוא המקדיש של מע"ב ולא שהוא קדוש מאיליו. ההסבר הוא שיש איכות כפולה לקדושת מע"ב. פן א' הוא קדושת הגוף גרידא וזה חל מאליו אבל יש פן שני של קדושת הקרבה שנוצרת ע"י הקדשת הגברא. וזה משמע בדברי הרמב"ם עצמו בח:ח. אם מת העשירי בדיר, הרמב"ם פוטר התשעה שיצאו מדין מנין הראוי ולא מדין הקדושה מאליו שכבר חלה על העשירי – "וכל השמונה שיצאו ונמנו פטורין אע"פ שלא נתקדש עשירי שלהן ליקרב אלא מת קודם שיצא, שהמנין הראוי פוטר". והסיבה היא שלפי הרמב"ם הקדושה מאליו שחלה על העשירי אינה נותנת לה קדושת הקרבה. בעד זה עדיין נדרשים להקדשת הגברא.

האיכות כפולה של קדושה שיש למע"ב ניתן לראות גם בהו"א של הגמרא (נט.). לפי הבנה א' של רש"י. הגמרא מנסה למצוא בסיס לשיטת רבא שהעשירי מאליו הוא קדוש ומביאה דרשה – "אין לי אלא שקרא שמו עשירי לא קרא שמו עשירי מנין ת"ל עשירי יהיה קדש מ"מ." כלומר, יציאת עשירי בלי קריאת שם עדיין קדוש. הגמרא דוחה הצעה זו –

"ודלמא עשירי הוא דלא קרייה, קדוש קרייה." לפי דעה א' ברש"י (ד"ה ודילמא) דחיית הגמרא היא שאולי בהמה זו שיצאה עשירי בלי קריאת שם נקריית "קדוש" ע"י התורה אבל לא נקריית "עשירי". ולכן אין לה "דין מעשר להעלותו לירושלים ולהקריבו אלא קדוש גרידא קרייה רחמנא - דקדושה חלה עליו ואינו נאכל אלא במומו." הקדושה מאליו שחלה על העשירי היא רק קדושת הגוף גרידא שלא ליאכל אלא במומו, אבל חסר לה קדושת הקרבה עד שהבעל תקדיש אותה בשם עשירי. לפי הבנה זו של רש"י, ברור שיש קדושה כפולה למעשר בהמה, ושהקדושת הגוף הבסיסי שלה חלה מאליה, אבל הקדושת הקרבה תלויה בהקדשת הגברא.

ראיה נוספת ליסוד זה ניתן להסיק מפירוש רש"י בסוגיית לקוח (נה:-נו.). הגמרא מביאה המקור לפטור לקוח מהפסוק "בכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך לצאנך- מה בניך אין בלקוח ובמתנה אף שורך אינו בלקוח ובמתנה." הגמרא מיישמת פסוק זה שבפשוט מדובר בכור, למעשר בהמה. א"א לדרוש הפסוק לענין בכור "דלא איתיה בעשייה דברחם קדוש", ולכן מייחסים הדרשה למע"ב שלכאורה שייך לו עשייה ברם, עדיין יש מקום לשאול איזה עשייה שייך במע"ב? לפי רגמ"ה העשייה היא בעלות וארגונו של הבעל בתהליך כולו. אין פעולה ספיציפי שמוגדרת כעשייה אלא ארגון כל התהליך הוא העשייה - הכנסה לדיר, קריאת שם, וסקירה בסיקרא. אבל לפי רש"י (נו. ד"ה אמר) העשייה המדובר בסוגיא היא הקדשת הגברא - בכור קדוש מרחם "ולא בעי עשייה שיקדישנה האיש." ולכן, הדיוק הוא שמע"ב כן צריך הקדשת האיש. למרות זאת, להלן בסוגיא רש"י משתמע שיש קדושה אחרת שקיימת במע"ב. הגמרא שואלת למה לא מייחסים הדרשה לעולת ראייה במקום מע"ב. הגמרא דוחה הצעה זו - "מה בניך שאין קבוע לו זמן אף שורך וצאנך שאין קבוע לו זמן." יש לרש"י (ד"ה בכור) גירסא אחרת בגמרא, "בכור אין זמן קבוע לקדושתו - אלא כשנולד קדוש." אין זמן קבוע לקדושת בכור אדם מכיון שקדוש מידית, לעומת עולת ראייה שזמנו במועדים. בסוף, הגמרא מייחסת הדרשה למע"ב ולכן ניתן להסיק שיש למע"ב גם קדושה כעין קדושת בכור שאינו תלוי בזמן. אם מצרפים שתי האמירות של רש"י בסוגיא ניתן להסיק שיש קדושה כפולה למע"ב. רמה א' היא קדושה אובייקטיבית התלויה במקרה מסויים - יציאה מהדיר כעין פטירת הרחם, ורמה ב' היא קדושה שנוצרת ע"י הקדשת הגברא.

יש מקרה במשנה (ס.) שאולי עומדת כחריג לדין הרגיל שהתשיעי נאכל במומו והעשירי מעשר והאחד עשר קרב שלמים. המשנה מלמדת "יצאו שנים כאחת מונה אותם שנים שנים. מנאן אחד תשיעי ועשירי מקולקלין." לא ברור במשנה מהו הדין של תשיעי ועשירי מקולקלין. לפי הבנה אחת ברש"י (ד"ה תשיעי) המשנה מלמדת הדין הרגיל ביישום חדש - אם יצאו שנים כאחת ומנאן רק כאחד אז לפי מנין הבהמות הוא יקרא לעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי. המנין שלו תמיד יהיה אחד פחות ממנין הבהמות שיצאו. אבל רש"י מתקשה בלשון המשנה, למה העשירי שהוא מעשר והי"א שקרב שלמים מתוארים כ"מקולקלין". הוא מעלה הבנה אחרת שלפיה מקרה זה של קרא לעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי שהוא תוצאה של יציאת שנים כאחת שונה מהמקרה הפשוט שבו האדם רק טעה במנין וקרא לעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי. במקרה הפשוט העשירי קרב כמעשר והאחד עשר קרב שלמים, אבל במקרה זה של יצאו שנים כאחת תשיעי ועשירי (לפי מנין שלו שהם העשירי והאחד עשר למנין הבהמות) מקולקלין. ולכן, יש להם רק קדושת הגוף גרידא ליאכל במומו לבעלים, אבל אין להם קדושת הקרבה של מע"ב או שלמים מכיון "וטעה כל כך". במקרה הפשוט המנין שלו הוא כסדר עד טעותו בעשירי ואחד עשר. אבל במקרה זה המנין מוטעית הרבה לפני כן, משעה שיצאו שתי הבהמות ביחד, והואיל ומנין הבעל הוא כל כך מוטעית אין לבהמות קדושת הקרבה אלא קדושת הגוף גרידא. רואים מכאן שיש שתי רמות של קדושה, ויותר מזה שקדושת ההקרבה במיוחד הוא קשור למנין הבעל ולא לעובדא האובייקטיבי.¹⁰

¹⁰ ראשונים אחרים הסבירו ששניהם אינם ראויין להקרבה מסיבות אחרות. לפי רגמ"ה האמת היא שגם במקרה זה הם ראויין להקרבה אלא שהמשנה עוסקת במקרה שבו שניהם התערבו אח"כ ואינו ידוע איזו מהן מעשר ואיזו שלמים. לפי רש"י כת"י ותוס' יש ספק הלכתי איך למנות שנים שיצאו כאחת או שיצאו ונמנו כאחת, האם זה נחשבת כאחד או כשנים. לכן יש ספק הלכתי אם העשירי הוא העשירי או האחד עשר הוא העשירי, ובגלל ספק זה א"א להקריב אף א' מהם. אבל בהל' בכורות (ח:ו) הרמב"ם מתאר את הדין – "הרי התשיעי והעשירי מקודשין ויאכלו במומן. התשיעי מפני שהוא העשירי בודאי שהרי שנים יצאו בתחילה וזה שקראו עשירי הוא אחד עשר והקורא לאחד עשר עשירי נתקדש כמו שביארנו." לפי הרמב"ם אין כל ספק – זה שקראו תשיעי הוא עשירי ודאי, והבהמות גם לא התערבו. הם אינם ראויים

ח. היחס למעשר דגן ובכור

אם דברינו נכונים שאמנם יש למעשר בהמה רמות שונות של קדושה עם איכות מיוחדת, יש לשאול מהיכן נבעו ונלמדו קדושות אלו. שתי תחומי הלכה שמהם נלמדו הרבה הלכות למעשר בהמה הם מעשר דגן ובכור. סקירה כללית בסוגיות מראה שהרבה מהדינים והפרטים של מעשר בהמה הם תוצאות מהדמיון והיחס שלו למעשר דגן מצד אחד ולבכור מצד שני. יתכן שתרומת דינם למעשר בהמה הם שונים אחד מהשני באופן יסודי - בכור תורם ומלמד שיש במע"ב קדושה אובייקטיבי הנובעת ממקרה ועובדא מסויימת ואינה תלויה בגברא. פטירת הרחם היא מקדשת קדושת בכור, וכ"כ יציאת עשירי מן הדיר היא מקדשת קדושת מע"ב. לעומת זאת, מעשר דגן תורם ומלמד שיש גם חיוב גברא להקדיש מע"ב בקדושה נוספת כמו מעשר דגן, ובתחום זה קדושה זו דורשת מהבעל לעלות המע"ב לירושלים ולהקריבו לקרבן.¹¹

(1) היחס למעשר דגן

רואים מכמה סוגיות שהיחס למעשר דגן משפיע על חיוב הגברא וחיוב ההקרבה שיש למע"ב. יש דעה בתו"כ (בחוקותי פרק יג:ו) הסוברת שהחיוב של מע"ב נלמד מההיקש שיש בין מע"ב למעשר דגן. "מנין שמעשר בהמה בעמוד ועשר... רע"א עשר תעשר מלמד שמע"ב בעמוד ועשר." לפי ר' עקיבא כל החיוב המוטל על אדם להפריש מע"ב בא מההיקש שלו למעשר דגן בפסוק של עשר תעשר.¹² בנוסף לזה, המהרי"ט

להקרבה מהסיבה שטען רש"י, קדושת הקרבה קשור דוקא למנין והקדשת הגברא, ובמקרה זו המנין מוטעית כל כך שא"א ליצור חלות קדושת הקרבה.

¹¹ צריכים להדגיש ששתי פנים אלו של מע"ב הם שונים משני הדינים שהתפתח התורה זרעים (תרומות א:ג). לפי התורה זרעים דין אחד של מע"ב הוא קדושת קרבן והדין השני הוא מעשר בהמות כעין מעשר דגן. לפי מהלך זה שני הפנים והדינים של מע"ב שניהם מבוססים בעולם של קדושה. הפן הבסיסי הוא קדושת הגוף גרידא התלוי בעובדא מסויימת, הפן השני הוא קדושת הקרבה הנוצרת ע"י הקדשת הגברא.

¹² האמת היא שיש דעה אחרת בתו"כ שלומד החיוב מבכור – "ריה"ג אומר והעברת (כל פטר רחם) שמעשר בהמה בעמוד ועשר."

אלגאזי (א:ג) טוען שהחיוב של נשים, כהנים, ולויים במעשר בהמה נלמד מההיקש למעשר דגן.

יש שתי הלכות שמראות שמע"ד משפיע על קדושת ההקרבה במיוחד. המשנה (נג.) קובעת שמע"ב נוהג בארץ ובחו"ל, ובמבט ראשון משנה זו עומדת נגד שיטת ר' עקיבא (נג.) שמע"ב אינה עולה מחו"ל לארץ. ר' עקיבא אומר יכול יעלה אדם מעשר בהמה מחוצה לארץ ויקריבנו ת"ל והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם ואת מעשרותיכם בשתי מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן ממקום שאתה מעלה מע"ד אתה מעלה מע"ב וכו'. הגמרא מפרשת המשנה אפילו לפי ר' עקיבא עם חילוק ש"כאן ליקרב כאן ליקדש". כלומר, לפי ר' עקיבא מע"ב בחו"ל אמנם קדוש ליאכל במומו רק שאינו נקרב. ומשמע מרש"י (ד"ה ליקרב) שזה לא רק דין של אי-הקרבה אלא שחסרה לבהמה רמה או איכות של קדושה כדי להיקרב – "ליקרב לאו קודש"¹³ רואים מכאן, שלפי ר' עקיבא יש קשר בין מע"ד ומע"ב המסייג את מע"ב לא"י דוקא, אבל קשר זה נוגע רק לקדושת הקרבה של מעשר בהמה ולא לקדושת הגוף הבסיסי שלו. אף לפי החכמים, הסבורים שמע"ב אפי' נקרכת מחו"ל, מע"ד מלמד שיש צורך להקדיש המע"ב בקדושה נוספת, המצריכה הקרבה. אבל חיוב זה כפי שהוא מיושם בעולם של קרבנות אינה מסוייגת באותם תנאי חיוב הקיימים במע"ד.

המשנה (נג.) קובעת שמע"ב נוהג "בחדש ובישן ואינם מתעשרין מזה על זה". הגמרא (נג:) דורשת דין זה מהיקש – "עשר תעשר בשתי מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן ומקיש מעשר בהמה למעשר דגן מה מעשר דגן מחדש על הישן לא אף מעשר בהמה מחדש על הישן לא". ההיקש למע"ד מלמד שא"א לעשר בהמות שנולדו אחר ר"ה למע"ב על בהמות שנולדו מקודם לכן. הרמב"ם מחדש (בכורות ז:ה) שהפרשה זו חל בדיעבד – "ויראה לי שאם עישר בהמה משנה על שנה הרי זה מעשר מפני חומרת הקדשים. שהרי לא הקפידה תורה על מעשר בהמה בפירוש שיהיה שנה שנה". לפי התורת זרעים חידוש זה של

¹³ וכן הגר"ח (חי' הגר"ח הל' מע"ש א:יד) טוען שלפי הרמב"ם (הל' בכורות א:ה) יש פן של חולין בבכור חו"ל מכיון שהאי-הקרבה שלו נובע מחסרון קדושה.

הרמב"ם מראה שיש שני דינים במע"ב. אמנם הדין הראשון של מעשר א"א לחול כשמעשרים מחדש על הישן כפי שנלמד ממע"ד, אבל הדין השני של קדושת קרבן עדיין יכול לחול. וזהו כוונת הרמב"ם בנימוקו "מפני חומרת הקדשים". גם ניתן לפרש הרמב"ם ביותר עומק - מע"ד מלמד למע"ב שיש חיוב גברא להקדיש המעשר בקדושה נוספת המצריכו ליקרב כקרבן. אבל אחרי שמיישמים יסוד זה לעולם הקרבנות הוא אינו תלוי באותם תנאים של מע"ד, ולכן אפילו אם לא קיים הדין של חדש וישן הקדושה עדיין ניתן לחול מפני חומרת הקדשים. כלומר לומדים היסוד של הקדשת הגברא ממע"ד אבל לא כל הפרטים מכיון שאותם תנאים לא נאמרו בתחום הקרבנות אצל מע"ב בפירושו.¹⁴

הקשר שיש בין מע"ד לאיכות קדושת הקרבה של מע"ב במיוחד ניתן לראות גם מכמה נקודות אחרות ברמב"ם. הרמב"ם מגדיר את מצות מע"ב כמצות הפרשה (בכותרת להל' בכורות באות ד' וגם בגוף ההלכות ו:א). אמנם, בסה"מ (מ"ע עח), אף שהוא מגדיר את המצוה - "להוציא עשור מה שיוולד לנו בכל שנה ושנה", ויש צליל של מעשר דגן הנשמע בניסוחו, הרמב"ם מיד מקשר את זה להקרבה - "להוציא עשור...מבהמה טהורה ונקריב חלבה ודמה ונאכל אנחנו השאר בירושלים". גם לשונו במשנה תורה "להפריש אחד מעשרה" מזכיר את לשונו שבו פתח הל' בכורות "מ"ע להפריש כל פטר רחם הזכרים". ושם החיוב הפרשה מבוססת על המקור "קדש לי כל בכור". ולכאורה גם כאן משמעות

¹⁴ הבנה זו היא יותר מחודדת לפי הבנת הנצי"ב. כמה מהאחרונים הקשו על הרמב"ם מהסוגיא בר"ה. ששמה, המשנה (ב). מונה "ארבע ראשי שנים הם" ואחד מהם הוא ר"ה למע"ב. ולכן יש לשאול, אם הפרשת מעשר בהמה חלה בדיעבד מחדש על הישן איך היא נמנית שם במשנה? איך זה שונה מר"ה לתרומת הלשכה שאינה נמנית במשנה מכיון שיוצאים בדיעבד אם הצבור מביאים קרבן מן הישן (ז:)? כן הקשו הטורי אבן בקונטרס אחרון (ב. ד"ה באחד באלול), השפ"א (ב. ד"ה במשנה בא' באלול), והרש"ש (ב. ד"ה באחד באלול). והם תירצו בדרכים שונים, ע"ש. אבל הנצי"ב מתרץ שחידושו של הרמב"ם הוא שאם מעשרים מהחדש על הישן הבהמה העשירית יש לה קדושת הגוף גרידא אבל אה"נ אפי' לפי הרמב"ם היא אינה ראויה להקרבה. ולכן, במדה מסויימת יש תוצאה של הר"ה למע"ב שחלה אפילו בדיעבד, בזה שאינו ראוי להקרבה. לפי הנצי"ב השפעת מע"ד על מע"ב ובמיוחד התנאי של "מחדש על הישן לא" היא רק לגבי קדושת הקרבה שלו ואינו נוגע כלל לקדושת הגוף הבסיסית שלו.

"להפריש א' מעשרה" הוא להקדיש המע"ב. המרכזיות של קדושת הקרבה במע"ב גם עולה מניסוחו של הרמב"ם בנוגע לגזירה שלא להפריש בזה"ז. יש לרמב"ם ניסוח כפול (ו:ב) – "אבל חכמים אסרו לעשר בהמה בזמן הזה ותיקנו שאין מעשרין אלא בפני הבית" - זה לא רק איסור מפני חשש תקלה אלא יש גם תקנה חיובי המצמצם את חיוב מע"ב רק בפני הבית. זאת ועוד, החשש תקלה לפי הרמב"ם אינה אכילה מוקדמת קודם נפילת מום¹⁵ אלא שחיטת קדשים בחוץ. הבדל זה בנימוקו מראשונים אחרים יכול להיות קשור לחומרת האיסור של שחיטת קדשים בחוץ אבל יתכן שהיא נובעת גם מהבנה שמע"ב הוא קדשים וקרבת ביסודו, ולא רק הפרשת מעשר.

(2) היחס לבכור

כפי שהעלינו לעיל בכור הוא המקור לקדושת הגוף הבסיסי הנובע מעובדא אובייקטיבי הקיימת במע"ב. ניתן להסיק יסוד זה מכמה נקודות. המשנה (גז). קובעת שמחוסר זמן אינו נכנס לדיר להתעשר. אולם, הגמרא (נו). מביאה שיטת ר' שמעון בן יהודה הסוברת שמחוסר זמן כן נכנס לדיר להתעשר, והמקור לשיטת ר' שמעון בן יהודה הוא לימוד מבכור "והרי הוא כבכור מה בכור קדוש לפני זמנו וקרוב לאחר זמנו אף מחוסר זמן קדוש לפני זמנו וקרוב לאחר זמנו". לפי רשב"י, בכור מלמד שהבהמה ניתנה להתקדש אפילו בפרק זמן קודם שהיא ראויה להקרבה. יכול להיות שלפי רשב"י מחוסר זמן נכנס לדיר מפני שאנו יכולים לצפות ולראות העתיד קרוב שבעוד מעט הוא יהיה ראוי להקרבה, ולכן גם עכשיו הוא נכנס לדיר. אבל גם יכול להיות שבכור מלמד למע"ב שיש משמעות וחשיבות גם לקדוה"ג הבסיסי שלה בלי קשר להקרבה, ולכן גם שמחוסר זמן אינו ראוי להקרבה עדיין הוא נכנס לדיר בגלל הקדוה"ג הבסיסית

¹⁵ עי' ברש"י (נג. ד"ה משום וסא. ד"ה בזמן הזה) שמזכיר החשש של גיזה ועבודה וגם אכילת תם קודם נפילת מום. גם רגמ"ה (נג.) ורש"י כת"י (סא. ד"ה בזמן הזה) מזכירים החשש של אכילה קודם נפילת מום. לעומת זאת, רגמ"ה (בדף סא.) כותב שהחשש הוא שמא הבעל תפיל מום במע"ב כדי לאפשר ולמהר היתר אכילתו.

שכבר שייך לה. כמו בכור, מע"ב "קדוש לפני זמנו וקרב לאחר זמנו", וניתן להפריד הקדושה הבסיסית מקדושת ההקרבה.

כמו שצינו לעיל, המקור לפטור לקוח ומתנה אצל מע"ב הוא בכור. הגמרא (נו.) דורשת מהפסוק "בכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך לצאנך, מה בניך אין בלקוח ובמתנה אף צאנך ובקרך אינו בלקוח ובמתנה." מלבד זה, יש פטור אחר שגם נלמד מבכור למע"ב. המשנה והגמרא (נו.): לומדות שיש פטור שותפות אצל מע"ב – "ת"ר יהיה לך ולא של שותפות. והא בבכור כתיב אם אינו ענין לבכור דהא איתיה בשותפות...תנהו ענין למע"ב." הרמב"ם מדגיש בפיהמ"ש שלו (ט:ג) ששני פטורים אלו, פטור לקוח ושותפות, נלמדים ב"אם אינו ענין" מבכור. ולפי הבנתו (כאן ובמשנה תורה) יש גם יסוד משותף לשניהם. הפטור של לקוח, ומתנה, ובהמה משותפת הוא הצורך ללידה ברשות בעלים – "עד שילדו ברשותו." בהמה משותפת הוא כמו לקוח באופן מסויים מכיון ששניהם לא נולדו ברשות בעלים. ולכן, ולד בהמת שותפים שנולד ברשות שניהם אמנם חייב – "שהרי ברשותו נולדו."¹⁶ לפי הרמב"ם היסוד של דינים אלו שכולם נלמדים מבכור הוא שהלידה הוא זמן קביעותי בנוגע לחיוב מע"ב. ויכול להיות, שהמעמד הבסיסי של מע"ב, הקדושת הגוף התלוי בעובדא כבר קיימת בפוטנציאל כבר משעת לידה כמו הבכור. ובגלל זה יש משמעות וחיבות רבה לשעת לידה.¹⁷

¹⁶ ר' יוחנן מחדש (נו.) שפטור לקוח אינו חל על עוברין במעי אמן. לפי הרמב"ם זה עולה יפה, כמו שהוא מנמק (ח:יב) הלוקח עוברין חייב במע"ב – "שהרי ברשותו נולדו."

¹⁷ כמה מהאחרונים הבינו דברי הרמב"ם בדרך אחר. הם התמקדו בניסוח אחר ברמב"ם (ו:י) שבו נימק הפטור של בהמה משותפת על היסוד "שכל טלה מהן כמכור." השתתפות בבהמה הרי היא כמכר משותף אחד לשותף השני. ברם, ולד בהמה משותפת שנולד ברשות שניהם חייב מכיון שלא היה השתתפות בבהמה זו כדי שתחשב כמכר. לפי הבנה זו, אין כאן שני פטורים נפרדים עם יסוד משותף, אלא פטור א' של לקוח עם יישום מחודש אצל שותפין. עי' בר"י קורקוס שם, במהרי"ט אלגאזי (פרק ראשון, אות ג' וד') ובחי' הגר"ח על הרמב"ם לגבי ירושה (בכורות ו:י). לפי אחרונים אלו יתכן מקרה שבו בהמה לא נולדה ברשות אדם ולמרות זאת הוא עדיין יתחייב במע"ב אם אך לא תחשב כלקוח. עי' גמרא ב"ק קי:; ורמב"ם הל' בכורות ו:יג.

בנוגע לענין של מחוסר זמן כבר חילקנו בין קדושת הגוף הבסיסי וקדושת הקרבה של מע"ב בכוון שיש למע"ב פן הבסיסי אבל חסר לה הקדושה נוספת הנצרכת להקרבה. ניתן להפריד א' מהשני גם בכוון הפוך במקרה שהוא אמנם ראוי להקרבה אבל חסר לה הפן הבסיסי. המשנה (נז). קובעת שיתום אינו נכנס לדיר להתעשר. לפי הגמרא דין זה נלמד מהפסוק "והיה שבעת ימים תחת אמו" (ויקרא כב:כז). הגמרא דורשת "תחת אמו פרט ליתום," כלומר, המיעוט של יתום שייך לקדשים בדרך כללי ונלמד למעשר בהמה בדרך הגז"ש של תחת תחת. הרש"ש והתוי"ט כבר העלו והתקשו שמיעוט זה נמצא רק כאן אצל מע"ב ולא נמצא במשניות בזבחים או בשום מקום. ומכיון שכן, הרש"ש טוען שלפי התנא של משנתנו המיעוט של יתום שייך רק אצל מע"ב, והמקור הוא במכילתא (בא פרשה יח). לפי המכילתא המיעוט של יתום נלמד מבכור - כתוב אצל בכור "והעברת", וכתוב אצל מע"ב "כל אשר יעבור תחת השבט." יש ה"א שיתום יכול ליכנס לדיר להתעשר מפני שהוא כשר לגבי המזבח, והלימוד מבכור מלמד "מה להלן אין קדושה חלה עליו אלא בחיי אמו אף העברה האמורה כאן דין הוא שלא תהא קדושה חלה אלא בחיי אמו." לפי המכילתא יתום אמנם ראוי להקרבה אבל הלימוד מבכור ממעט אותו מכיון שקדושתו תלוי באם במדה מסויימת. יתום ראוי לקדושת הקרבה אבל אינו ראוי לקדוה"ג הבסיסית התלויה באם שהיא הפן קדושה הנלמדת מבכור.¹⁸

ט. היחס בין קדושת הט' והי"א לקדושת העשירי

אפשר להציע ששתי הפנים של מע"ב, שתי איכויות קדושה שלו, הקדוה"ג הבסיסי הנלמדת מבכור, והקדושה הנוספת הטעונה הקרבה הנלמדת ממע"ד - שניהם ניתנים להחלק ולהפרד אחד מהשני. זה בא לידי ביטוי בקדושת הט' וקדושת הי"א. התשיעי שנקרא עשירי הוא חלק מהסדר של עשר, ולכן קריאת שם עשירי עליו הופך אותו להיות עשירי ממש. הקדושה שחלה עליו היא הקדושה מאליו שחל על עשירי אמיתי,

¹⁸ תודתי נתונה לר' ראובן ברנד שהעלה את ענין יתום בהקשר זה לסייע התפתחות מהלך זו.

וזהו הקדושת הגוף הבסיסי התלוי בעובדא, שנלמד מבכור. ולכן, דינו ליאכל במומו לבעלים. ברם, הקדושה שחלה על הי"א היא שונה לגמרי הן בתהליך הקדשתה והן בחלות קדושה שחלה עליו. קריאת שם עשירי על הי"א אינו הופך אותו להיות עשירי מאוחרת כדי שקדושה תחול מאליו. אלא לגבי הי"א הקריאת שם עשירי הוי הקדשת קרבן בפנ"ע. הקדושה כאן היא תוצאת הקדשת הגברא. וזהו הפן השני בלחוד הנלמד ממע"ד דהיינו הקדשת הגברא בקדושה הטעונה הקרבה כקרבן. לכן דין הי"א הוא ליקרב שלמים.

לסיכום, קדושת התשיעי ליאכל במומו לבעלים משתקף הפן הבסיסי האוביקטיבי של מע"ב בפנ"ע הנלמד מבכור. וקדושת הי"א הנקרב שלמים משתקף הפן הנוסף של מע"ב בפנ"ע הנלמד ממעשר דגן.

י. היחס בין קדושת העשירי וקדושת האחד עשר

כדי לבחון את המהלך שהעלינו צריכים לעיין מהו היחס בין קדושת ההקרבה של העשירי שנקרב מעשר לקדושת האחד עשר שנקרב שלמים. לפום ריהטא, שתי הקרבנות נראות כקרבנות חלוקות א' מהשני. ולכן, יש לשאול כיצד להבין שקדושת ההקרבה של הי"א הוא פן אחד של מע"ב עצמו? כללית, ניתן להעלות שתי גישות לפרש עובדה זו – (1) ניתן לטעון שמע"ב הוא בעצם מין קרבן שלמים, אף שכמה מדיניו שונים משלמים. מכיון שהקדושה הבסיסית שלו היא קדושת בכור ליאכל במומו לבעלים, לכן כשבונים עליה ומוסיפים קדושת ההקרבה של שלמים, זה נראה אחרת משלמים רגיל בגלל הדינמי בין שתי הקדושות. ולכן מעשר כולו נאכל לבעלים בניגוד לשלמים שגם ניתן לכהנים. האמת היא שיש לשון ברש"י (יח. ד"ה בספק מעשר) המפרש "דאם מעשר הוא אין לכהן חלק בו דמעשר קרב שלמים ונאכל לבעלים." יכול להיות שכוונת רש"י היא כמו שהסברנו.¹⁹ הקושי בגישה זו הוא שיש עוד כמה חילוקים שעדיין לא פירשנו. יש הבדלים בנוגע לנסכים, סמיכה, המתנות דם, בנוסף להבדל נתינת חזה ושוק. (2) גישה שנייה שניתן להעלות היא שהי"א שקרב

¹⁹ ניסוח זה מופיע ברש"י גם בדף י"א. (ד"ה ספק).

שלמים הוא יותר דומה וקרוב לקרבן מעשר ממה שחשבנו. הקרבתו הוא כדין שלמים אבל אולי סווגו, קדושתו, והשם קרבן שלו הם כקרבן מעשר בהמה.

יש מחלוקת תנאים במשנה (ס.) אם הי"א יכול לעשות תמורה. "ואחד עשר קרב שלמים ועושה תמורה דברי ר' מאיר. אמר ר' יהודה וכי יש תמורה עושה תמורה? אמרו משום ר' מאיר אילו היה תמורה לא היה קרב." משמע מהמשנה שיש מחלוקת בין ר"מ לר' יהודה אם יש לי"א מעמד כתמורת מעשר - לפי ר' יהודה הי"א הוא תמורה ולכן א"א לעשות עוד תמורה (כמו שדורשת הגמרא בתמורה יג.), אבל לפי ר' מאיר הי"א אינו נחשב כתמורת מעשר, הוא שלמים בפנ"ע ולכן הוא יכול לעשות תמורה - "הקדש ראשון חשבינן ליה" (רש"י ס. ד"ה אילו). נמצאנו למדים, שלשיטת ר"י, אף שנקרב שלמים, מעמד הי"א היא כתמורת מעשר בהמה.

גם יכול להיות שאפילו לפי ר' מאיר הי"א אינו שלמים רגיל מנותק לגמרי ממע"ב. יש חילוק העולה בגמרא תמורה יג. בין תמורת שמו לתמורת גופו. הגמרא אומרת "שתמורת שמו קריבה, תמורת גופו אינו קריבה, תמורת שמו נגאלת תמורת גופו אינה נגאלת, תמורת גופו חלה על דבר הראוי ועל דבר שאינו ראוי ותמורת שמו אינה חלה אלא על דבר הראוי בלבד." הרגמ"ה (ס.) וגם הראב"ד (בפירושו לתו"כ בחוקותי פרק יג:ב) מיישמים את המושג של תמורת שמו גם לשיטת ר"מ. כלומר, גם אליבא דר' מאיר הטוען שהי"א עושה תמורה עדיין יש לו מעמד כתמורת שמו של מע"ב. לעומת זאת, הגרי"ז (תמורה יג. ד"ה בגמ' לומר לך) משייך מושג זה של תמורת שמו דוקא לשיטת ר' יהודה, דוקא לפי ר' יהודה נחשב קדושתה כתמורה של מע"ב. אבל לפי ר' מאיר הי"א הוא שלמים לגמרי בלי שמץ של תמורת מעשר. הגרי"ז טוען, בצורה יותר קיצונית, שאפילו לפי ר' יהודה הי"א הוא רק תמורת שמו ולכן יש לו שם שלמים וקדושת שלמים ולכך נגאלת. הגרי"ז רק דן אם לפי ר' יהודה הקרבתו ניתן למרות מעמדו כתמורת שמו מכח השם שלמים שיש לו או מכח גזה"כ.

ענין אחר הקשור לדיונינו הוא המקור שהי"א קרב שלמים. הגמרא בבכורות (סא.) מביאה ברייתא הדורשת "אם מן הבקר" - לרבות אחד עשר לשלמים, יכול שאני מרבה אף התשיעי, אמרת וכי הקדש לפניו

מקדש או לאחריו מקדש הוי אומר לאחריו מקדש. הגמרא מייחסת ברייתא זו לר' יהודה הסובר שהי"א הוא תמורת מעשר, ולכן רק אחר שנתקדש העשירי ניתן ליצור תמורה הראוי להקרבה, ובגלל זה רק הי"א קרב ולא התשיעי. מעניין שאפי' אליבא דר' יהודה הסובר שי"א הוא תמורת מעשר, המקור להקרבת הי"א הוא בהקשר של קרבן שלמים. בכל זאת, ניתן לומר שלפי ר' מאיר אין שום צורך למקור שהי"א קרב שלמים בגלל שקדושתה היא קדושת שלמים. ברם, השטמ"ק (השמטות למסכת תמורה יג: אות ג') מביא מקור אחר לגמרי. הגמרא בפסחים (סד:) מביאה ברייתא – "דתניא ר' יוסי הגלילי אומר 'את דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר' דמו לא נאמר אלא דמם חלבו לא נאמר אלא חלבם, למד על בכור ומעשר ופסח שהן טעונין מתן דמים ואימורין לגבי המזבח." הפשטות בגמרא היא שמדובר במעשר בהמה רגיל, כלומר העשירי, אבל השטמ"ק מביא דרשה זו הכתוב לגבי בכור כמקור להקרבת י"א. כנראה שהוא הבין שהמדובר בגמרא הוא בהמת הי"א (או הי' והי"א). ובזה ניתן לבנות גשר בין הי"א שקרב שלמים להקרבת וקדושת העשירי.

לפי גישתינו קדושת הי"א היא קדושת הקרבה שנפרדת ונבדלת מהפן הבסיסי של מע"ב שהוא קדוה"ג ליאכל במומו לבעלים. אבל עדיין יש לבדוק אם זה אמנם נכון – האם זה כל כך פשוט שאין בבהמת האחד עשר אותם שני רובדים של קדושה שאנו מוצאים בעשירי עצמו? הגמרא (תמורה יג:) קובעת שתמורת שמו חלה רק על דבר הראוי בלבד, ומשמע מהגמרא שבניגוד לקדושת עשירי שחלה בין על תם ובין על בעל מום, קדושת הי"א חלה רק על בהמה הראויה להקרבה בלבד. עובדה זו אולי מסייע שיש לה קדושת הקרבה בלבד. אבל האמת היא שיש דעות בראשונים. לפי דעה א' ברש"י (תמורה יג: ד"ה מאי דרבי, ומשני), הריבוי אצל קרבן שלמים – "הבקר לרבות י"א לשלמים" רק מרבה בהמה שאמנם ראויה לקרבן שלמים, שהוא תם ולא בעל מום. רואים שהי"א הוא שלמים רגיל עם קדושה יחידה ולכן אינה חלה כשקדם מומן להקדישן. רש"י בתמורה דוחה דעה זו שהבאנו, מכיון שגם לי"א יש שתי רמות של קדושה הנלמדות משתי מקורות שונות – "וכל מעשר בקר וצאן" מחדש שקדושת מע"ב חלה גם על הי"א, וקדושה זו חלה הן על תם והן על בעל מום, כמו שמצינו אצל מע"ב. הפסוק של "הבקר" הנכתב אצל קרבן שלמים מחדש שיש קדושה נוספת של הקרבה כשלמים, ורק קדושה נוספת זו מותנית על היות הבהמה ראויה להקרבה. לפי מסקנת רש"י, עולה בבירור, שגם לי"א

יש שני רובדים ושני פנים של קדושה - רובד אחד של קדושה שהוא קדושת מע"ב חלה בין על דבר הראויה בין שאינה ראויה, והשני שהוא קדושת שלמים מצריכה דוקא דבר הראוי.

ברם, כבר ראינו שהשטמ"ק מביא מקור לי"א קרב שלמים מהפסוק של "את דמם תזרוק" שאינו נכתב אצל שלמים אלא לגבי בכור, מעשר, ופסח. השטמ"ק גם סובר שקדושת הי"א אינה חלה כלל על בעל מום - "אבל אם קרא לבעל מום עשירי אינו קדוש". הצטרפות שתי חידושי מדגישה שגם קדושת הקרבה של הי"א הוא מבוסס על הקרבת מע"ב, ולמרות זאת עדיין אינה חלה על בעל מום. רק הקדה"ג הבסיסי של מע"ב, שחסר לי"א, ניתן לחול על בעל מום, אבל הקדושת ההקרבה הנוספת של מע"ב שיש לי"א אינה יכולה לחול על בעל מום.²⁰

הגמרא במנחות (צא:) דורשת מהמלה "האחד" הנכתב אצל נסכים חיוב נסכים לי"א של מעשר בהמה. הגמרא הצריכה גזה"כ ש"לא מצינו לה בכל התורה שיהא טפל חמור מן העיקר". ולכן, היינו סבורים שכמו שאין נסכים למע"ב גם הי"א יהיה חסר לו נסכים, קמ"ל שהי"א אכן טעון נסכים. הצורך לגזה"כ ותיאור הגמרא שהוא כמו טפל ועיקר לגבי העשירי אולי מראה שהי"א אינו שלמים רגיל. המהר"י קורקוס (בכורות ח:ב) מפרש ש"כיון שזה לא נתכוון לשלמים אלא שאנו אומרים שיקרב שלמים" היינו סבורים שאין לו נסכים. לפי הבנתו, כוונת המקדיש לא היתה בכלל להקדשת שלמים, ולמרות זאת מצריכים נסכים לפי דיני הקרבה שלו שהם כשלמים.

יא. סיכום

לסיכום, המשנה קובעת שאם קוראים לתשיעי עשירי, לעשירי תשיעי, ולאחד עשר עשירי שלשתן מקודשים. התשיעי נאכל במומו,

²⁰ הא"ש (בכורות ח:ב) פירש את הסוגיא בתמורה בצורה אחרת לגמרי. לפי הבנתו "דבר הראוי" ו"דבר שאינה ראוי" לא מדובר בתם ובעל מום אלא בדבר הראוי ליכנס לדיר או דבר שאינו ראוי ליכנס לדיר כמו הנפטר במנין הראוי, לקוח, או יתום. לפי הא"ש קדושת י"א חלה רק על בהמה שעדיין חייבת במע"ב והסוגיא אינה עוסקת בחלות קדושת י"א על בעל מום.

העשירי מעשר, והאחד עשר קרב שלמים. העלינו שלש גישות מהו המנגנון להקדשת הט' והי"א. האם קובעים אותם במעמד עשירי ואז הקדושה חלה מאליו, או שקריאת שם עשירי מנסה להרחיב קדושת העשירי על מה שסביב, או שיש הקדשת קרבן בפנ"ע מנותק מתהליך ההקדשה של העשירי. נסינו לחלק בין קדושת הט' לקדושת הי"א, שקדושת הט' פועלת בסגנון דומה לעשירי עצמו, הוא עשירי מוקדמת וקדושה חלה מאליו עליה. לעומת זאת, קדושת הי"א נוצרת ע"י הקדשת הגברא - הקריאת שם עשירי עליה הוא קריאת שם קרבן בפנ"ע.

הצענו שאולי הקדשת הט' והקדשת הי"א הם באמת משתקפים שני פנים ושני איכויות של קדושה הקיימות בתוך העשירי עצמו. העלינו ששתי הפנים של מע"ב עצמו הם תוצאת השפעת שתי מוסדות בהלכה על מע"ב - בכור מלמד למע"ב שיש קדושת הגוף בסיסית התלויה במקרה מסויים, ומע"ד מלמד שיש צורך בהקדשת הגברא להוסיף קדושה שבהקשר זה מצריך הקרבה לקרבן. קדושת התשיעי משתקפת אותה קדושת הגוף הבסיסית ולכן דינה ליאכל במומו לבעלים. לעומת זאת, קדושת הי"א משתקפת אותה קדושת הקרבה הנוספת הנוצרת ע"י הקדשת הגברא ולכן דינה ליקרב כשלמים.

עם הבנה זו אולי ניתן לפרש ניסוח מאד קשה של ר' פרץ והריטב"א (עירובין נ.). הריטב"א (ד"ה דתנן) כותב "שהתשיעי יש עליו קדושת בכור, והעשירי יש עליו קדושת מעשר, והאחד עשר קרב שלמים." הר' פרץ (ד"ה שלשתן) מנסח חידוש זה בדרך שונה - "התשיעי יש לו תורת בכור, וכן העשירי, והאחד עשר תורת שלמים." ולכאורה דברים אלו א"א להולמם. מה זאת אומרת שהתשיעי ואולי גם העשירי יש להם קדושת בכור?! לפי המהלך שהעלינו ניתן לפרש שקדושת הט' היא הקדוה"ג הבסיסי של מע"ב הנלמדת מבכור. ולכן באיזה מדה יש לו קדושת בכור. מע"ב יש לו קדושה נוספת הנלמדת ממע"ד, והצירוף בין שתי הקדושות נותן לו קדושת מעשר. הי"א יש לו הקדשת הגברא בלחוד ולכן יש לו קדושת שלמים שהוא סוג קרבן מוכרת לנו שנוצרת ע"י הקדשה.